

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ

ಡಾ. ವಿರುಪಾಕ್ಷ

ಸಂಶೋಧಕರು, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿ.ವಿ., ಧಾರವಾಡ.

ಸಾರಾಂಶ: (Abstract)

ಡಾ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ಬಹುಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ವಿದ್ವಾಂಸ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಗಾಧವಾದ ಸಂಶೋಧನಾ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಕ ಚರಿತ್ರೆ, ಕಲಾ ಚರಿತ್ರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಆದರ್ಶ ಶಿಕ್ಷಕ, ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಕಲಾ ಚರಿತ್ರೆ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಕೃತಿಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳು ಅವರ ಬರವಣಿಗೆ ಶೈಲಿ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ ಅವರು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದಂತಹ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಹಲವಾರು ಗ್ರಂಥ, ಲೇಖನಗಳ ಮೂಲಕ ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಯನ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಹೊಸ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ.

ಖೀರಿಕೆ

ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ 530ರಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡು, ಉತ್ತರದ ನರ್ಮದೆಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣದ ಕಾವೇರಿಯವರೆಗೂ ಏಕರೂಪ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪ್ರಮುಖ ಅರಸು ಮನೆತನವಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಹಾಕೂಟ, ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ, ಸಿದ್ದನಕೊಳ್ಳೆ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಜಾಲಿಹಾಳ, ನಾಗನಾಥಕೊಳ್ಳೆ, ಸೂಳೆಬಾವಿ, ಹನಗುಂದ, ಬನಶಂಕರಿ, ಕೇಲೂರು, ಸಂಕೂರು ಹಾಗೂ ಅಂಧ್ರ ಪ್ರದೇಶದ ಆಲಂಪುರ, ಕುಡವೇಲಿ, ಕಡಮದಕಲವ ಮತ್ತು ಪಾಪನಾಶನಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಹಲವಾರು ದೇವಾಲಯಗಳು, ಬಸದಿಗಳು, ಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳು ಹಾಗೂ ಗುಹಾದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಐಹೊಳೆ ದೇವಾಲಯದ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯ ತಳವಿನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ವಾಸ್ತುವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು

Please cite this article as: ವಿರುಪಾಕ್ಷ (2024). ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಪುಸ್ತಕವಿನ್ಯಾಸ ಕನ್ನಡ ರೀಸರ್ಚ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಐಐಎಂಆರ್‌ಡಿ, 6(1). ಪು.ಸಂ. 77-85

ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು, ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಐಹೊಳೆಯು 'ಭಾರತೀಯ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ತೊಟ್ಟಲು' ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗುಹಾಲಯದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಶೇಷ ರೇಖಾನಾಗರ ಶೈಲಿಯು ಉತ್ತರ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಆರಂಭಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ರೇಖಾನಾಗರ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಯ ಶಿಖರದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ 6ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಕಾಲದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗಿನ ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ, ಜೈನ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗುಹಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗುಹಾಲಯಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ಬರೆದ ಈ ಲೇಖನವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವನತಿಯವರೆಗಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು (535-757) ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ರವಿಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮೇಗುತಿ ಶಾಸನವು 634-635 ರವರೆಗಿನ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಚಾಲುಕ್ಯ ಸ್ಥಾಪಕ ಜಯಸಿಂಹ, ರಣರಾಗ ಮತ್ತು ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ವಾತಾಪಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಮಗ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ನಳರು, ಮೌರ್ಯರು ಮತ್ತು ಕದಂಬರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅವನ ಮರಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಗ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಯು ಅಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಮಂಗಳೇಶನು ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಏರಿದನು. ಮಂಗಳೇಶನು ಪರಾಕ್ರಮಿ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನಾಗಿದ್ದು, 578ರಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ 3ನೇ ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯವು ಇವನ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದು ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಚಾಲುಕ್ಯ ಶಾಸನಗಳು ಅವನನ್ನು "ಪರಮ ಭಾಗವತ" ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಮಂಗಳೇಶನು ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹಸ್ತಾಂತರಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅಂತರ್ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಟ್ಟನು. ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಯು 610ರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಡಳಿತಗಾರನಾಗಿದ್ದು, ಮೇಗುತಿ ಶಾಸನವು ಅವನ ಸೈನಿಕ ಕಾರ್ಯಚರಣೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. 630ರಲ್ಲಿ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ಹರ್ಷನ ವಿರುದ್ಧದ ವಿಜಯವು ಅವನ ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯ ಎರಡು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಗಡಿರೇಖೆಯಾಯಿತು. ಮುಂದೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಪಲ್ಲವರ ವಿರುದ್ಧದ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದನೇ ಮಹೇಂದ್ರ ವರ್ಮನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾದನು. ಆದರೆ ಒಂದನೇ ನರಸಿಂಹವರ್ಮನು ತನ್ನ ದಂಡಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಿಕೇಶಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಕೊಂದು, ಬಾದಾಮಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸುಮಾರು 13 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಪಲ್ಲವರು ತಮ್ಮ

ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಕೇಶಿಯ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ, ಮೇಗುತಿ ಮತ್ತು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಶಿವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಇಮ್ಮಡಿ ಪುಲಕೇಶಿಯ ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಒಂದನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು 655ರಲ್ಲಿ ವಾತಾಪಿಯಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಪ್ರಬಲ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ ಪಲ್ಲವ ದೊರೆಗಳಾದ ಒಂದನೇ ನರಸಿಂಹವರ್ಮನ್, ಎರಡನೇ ಮಹೇಂದ್ರವರ್ಮನ್ ಮತ್ತು ಒಂದನೇ ಪರಮೇಶ್ವರವರ್ಮನ್ ಎಂಬ ಅರಸರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದನು. ಅವನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಗಮನಾರ್ಹ ಘಟನೆಯೆಂದರೆ ಸುದರ್ಶನಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಶಿವಾರಾಧಕನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿದನು.² ಆತನನ್ನು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ “ಪರಮ ಮಹೇಶ್ವರ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ 642ರಲ್ಲಿ ಕುಂತಿತಗೊಂಡಿದ್ದ ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪುನರಾರಂಭವಾಯಿತು. 681 ಮತ್ತು 696ರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಆಲಂಪುರ ಸೇರಿದಂತೆ ಹೊಸ ಕಲಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮೇಲೆ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ಕೈಗೊಂಡನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಗ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು ಉತ್ತರದ ಆಡಳಿತಗಾರರಿಂದ ರಾಜ ಲಾಂಛನಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಲಿಡ್ಲಜವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸೇನಾಪತಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡರು. ವಿನಯಾದಿತ್ಯನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಆಲಂಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರ್ಗ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಲೋಕಾದಿತ್ಯ ಎಲಾ ಅರಸನು ತನ್ನ ರಾಣಿಯ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೇ ಇಟಗಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಎರಡನೇ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನು, ಚಾಲುಕ್ಯ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಉತ್ತುಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅವರ ಪೋಷಕ ಮತ್ತು ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜಿಸಿದನು.

ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ

ರಾಜಶೇಖರ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಗುಹಾಂತರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. ಗುಹಾಂತರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದು, 655ರಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ನಂತರ ರಚನಾತ್ಮಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಪ್ರವರ್ಧಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು. **ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಐಹೊಳೆಯ ಗುಹೆಗಳು**

ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವಧಿಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವಾರು ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಗುಹೆಗಳಿವೆ. ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ, ಮೊದಲು ಶಿವನಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಅದರ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗಣೇಶ, ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಮತ್ತು ಮಹಿಷಾಸುರ ಮರ್ಧಿನಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇದರ ವರಾಂಡದ ಗೋಡೆಗಳನ್ನು ವರಾಹ ಮತ್ತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೂ ವರಾಂಡಾಗಳ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಗಂಧರ್ವರು, ಮತ್ಸ್ಯ-ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲೇಖಕರ ಪ್ರಕಾರ ಇಡೀ ಗುಹೆಯನ್ನು ಮೂಲತಃ ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣಗಳು

ಮತ್ತು ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ, ಇದನ್ನು ಲಭ್ಯವಿರುವ ಕೆಲವು ಬಣ್ಣಗಳ ಕುರುಹುಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.³ ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಲೇಖಕರ ತಿಕ್ಷಣ ವೀಕ್ಷಣಾ ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಮೂರನೆಯದು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಈ ಗುಹೆಯನ್ನು 578ರಲ್ಲಿ ರಾಜ ಒಂದನೇ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ ಕಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಮಂಗಳೇಶನಿಂದ ಕೊರೆಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವರಾಂಡಾದ ಹೊರಗೆ ವೇದಿಕೆಯ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಶಸ್ತ್ರಸಜ್ಜಿತ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ ವಿವಿಧ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಹನ್ನೊಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಸ್ಮಾರಕ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ವಾಮನ, ಬಲಿ, ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ, ನಮುಚಿ, ಜಾಂಬವಾನ್, ಗರುಡ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ವರುಣ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಶಿಲ್ಪದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ನರಸಿಂಹ, ವರಾಹ ಮತ್ತು ಹರಿಹರ ಎಂಬ ಐದು ಹೆಡೆಯ ಅನಂತ (ಸರ್ಪ) ಸುರುಳಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಿಲ್ಪವು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿನ ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಚಿತ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ಲೇಖಕರ ಪ್ರಕಾರ ಮುಂಭಾಗದ ಕಂಬಗಳ ಮೇಲಿರುವ ಆವರಣದ ಆಕೃತಿಗಳ (ಶಿಲಾಬಾಲಿಕೆ) 33 ಶಿಲ್ಪಗಳು ನೋಡುಗರ ಗಮನವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಹೆ ಜೈನರದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಲೇಖಕರ ಪ್ರಕಾರ ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಸಲಾದ ಅತೀ ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಗುಹೆಯಾಗಿದೆ ಮೂಲತಃ ಇದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನರ ಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಗೋಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಮತ್ತು ಬಾಹುಬಲಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ಇದು ಕಲ್ಯಾಣದ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಶೈಲಿಯ ಜಿನ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಿಣಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಸಭಾಂಗಣ ಮತ್ತು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಬಾಹುಬಲಿ ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲನ್ನು ಬೀಳುವಂತೆ ಕೊರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಲೇಖಕರು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.⁴

ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಗುಹಾಂತರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿವೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ, ರಾವಣಪಾಡಿ ಮತ್ತು ಮೀನ ಬಸದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮೀನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಯಕ್ಷನ ಶಿಲ್ಪದಿಂದಾಗಿ ಮೀನ ಬಸದಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ರಾವಣಪಾಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ನಂತರ ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಐಹೊಳೆಯ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಬೌದ್ಧ ಚೈತ್ರವು ಅರ್ಧ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತು ಬಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅರ್ಧ ರಚನಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ರಚನಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯಗಳು

ಲೇಖನದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ರಚನಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯಗಳೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವಧಿಯು ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹೊಸ ಅಂಶಗಳ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಯಿತು. ಐಹೊಳೆ, ಮಹಾಕೂಟ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ, ರೇಖಾನಾಗರ, ಕದಂಬನಾಗರ, ವೇಸರ ಮುಂತಾದ ವಿಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ

ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಮತಟ್ಟಾದ ಛಾವಣಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಮಂಟಪ ಶೈಲಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿದ್ಯಮಾನವು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಗಮನಾರ್ಹ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿತ್ತು ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಗಳ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಐಹೊಳೆಯ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಅವರು ಸಾಂದಾರ ಮತ್ತು ನಿರಾಧಾರ ಎಂಬ ವಿಭಿನ್ನ ಯೋಜನೆಗಳ ಮೇಲೆ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಉದಾ: ಹುಚ್ಚಿಮಲ್ಲಿಗುಡಿ, ದುರ್ಗಾ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಗುಡಿಗಳು ಸಾಂದಾರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಹುಚ್ಚಿಪ್ಪಯ್ಯಗುಡಿ, ತರಪ್ಪಗುಡಿ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಗಳಗನಾಥ ಮತ್ತು ಇತರ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರಾಧಾರ ದೇವಾಲಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅಪಸ್ಮಾರ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿರುವ ದುರ್ಗಾ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಹೊರಗೆ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಪಥ ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಸಭಾಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಮುಖಮಂಟಪದ ಸುತ್ತಲೂ ಅರ್ಧ ತೆರೆದುಕೊಂಡಿದೆ. 634-35ರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಮೇಲ್ಗುಡಿ ದೇವಾಲಯವು ಜೈನ ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ಹೆಗ್ಗುರುತಾಗಿರುವ ಬಸದಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಎರಡು ಸಭಾಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದು ಅಂತಸ್ತಿನ ಬಸದಿಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಅಂತಸ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತರಾದ ಜೈನರು ಅಂತಸ್ತಿನ ಬಸದಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು.⁵ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ, ರಾಜ ಮನೆತನಗಳು ಬಸದಿಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾದ ಬಸದಿಯ ಅಂತಸ್ತಿನ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿದರು, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಐಹೊಳೆಯ ಸೆಟ್ಟವ್ವ ದೇವಾಲಯ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ಜೈನನಾರಾಯಣ ದೇವಾಲಯ, ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಚಾವುಂಡರಾಯ ಬಸದಿ ಮತ್ತು ಲಕ್ಕುಡಿಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಜಿನಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿ ರಚನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಮೊದಲ ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯವಾಗಿರುವ ಜಂಬುಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು 699ರಲ್ಲಿ ರಾಜ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯನ ತಾಯಿ ವಿನಯಾವತಿಯು ನಿರ್ಮಿಸಿದಳು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ತ್ರಿಕೂಟ ದೇವಾಲಯಗಳು ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಪೂರ್ವದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶ-ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಐಹೊಳೆ

ಪ್ರೊ. ಎ. ಸುಂದರ್ ಅವರು ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಬಾದಾಮಿ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು ಮತ್ತು ಐಹೊಳೆಯು ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಸುಮಾರು 5-10 ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಗಳ ಹಳೆಯ ಶಿಲಾಯುಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕ್ವಾರ್ಟ್‌ಜೈಟ್ ಮರಳುಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒರಟಾದ ಮತ್ತು ಭಾರವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ಉಪಕರಣಗಳು ದೊರೆತ ಸ್ಥಳಗಳ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.⁶ ನಂತರ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಹ್ವಾನಿಸಿತು. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಬಾದಾಮಿ ಅವರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಯಿತು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಉತ್ತರ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣದ ಶೈಲಿಯ ಮಿಶ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇಂಡೋ-ಆರ್ಯನ್ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಿಡ ಶೈಲಿಗೆ ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳು ಚಾಲುಕ್ಯರ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಕೇಂದ್ರವಾದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಂತರ ಇದನ್ನು "ಭಾರತೀಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪ್ರಯೋಗಾಲಯ" ಮತ್ತು

"ಭಾರತೀಯ ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ತೊಟ್ಟಿಲು" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಬಾದಾಮಿ ಐಹೊಳೆ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳು ಭವ್ಯವಾದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದಾದ್ಯಂತ ಬಹಳ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಲೇಖಕರು ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಕಲಾ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಪೂರ್ವ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ವಿ. ಪಾಡಿಗರ ಅವರು ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ, ಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ತು ವೆಂಗಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಜರ ಮೂಲ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿ, 10ನೇ ಶತಮಾನದ ವೆಂಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮೂಲದ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮೂಲವನ್ನು ಅಯೋಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.⁷ ನಂತರದ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮೊದಲು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಅಧೀನರಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತದೆ. ಉಂಡಿಕವಾಟಕ ಅನುದಾನದ ಪುರಾವೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಪಂಚಮುಖಿ ಮತ್ತು ದೀಕ್ಷಿತರಂತಹ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಒಂದನೇ ಪುಲಕೇಶಿಯ ತಾತ ಜಯಸಿಂಹನು ಮಣಾಪುರದ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಕುಟುಂಬದ ಅಭಿಮನ್ಯುವಿನ ಅಧೀನನಾಗಿ ಹರಿವತ್ಸ ಕೋಟೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ ವಹಿಸಿದ್ದನೆಂದು ವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೇಖನವು ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಮೂಲವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ. ಕೊಲ್ಲೂರು ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣ ಅವರು 'ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯ ಆಳ್ವಿಕೆ' ಎಂಬ ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಲೇಖಕರ ಪ್ರಕಾರ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಗಮನವು ಮಹತ್ವದ ಘಟನೆಯಾಗಿದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ತೆಲುಗು ಜನರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಅದರ ನೈಜ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದ ಅದ್ಭುತ ಅವಧಿಯ ಆರಂಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವೆಂಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕುಬ್ಜ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಕರ್ನಾಟಕದ ಗಡಿಯಿಂದ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನು ಆಂಧ್ರದದಿಕಾಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದವನು ಮತ್ತು ಎರಡನೇ ರಣವಿಕ್ರಮಪುಲಿಕೇಶಿಯ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ರಾಜಕೀಯ ವಿಸ್ತರಣೆಯು ನಡೆಯಿತು. ವೆಂಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮೂಲ ಮತ್ತು ಆರಂಭಿಕ ಮನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವಲ್ಲಿ ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದರು.⁸ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತೆಲುಗು ಜನರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ, ಚಾಲುಕ್ಯರು ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದರು. ಇಂದು ಆಂಧ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವುದು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಲೇಖನವು ಆಂಧ್ರದೇಶದಲ್ಲಿನ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

6. ಪ್ರೊ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ ಅವರ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಲೇಖನ ಮೂಲಕ ಪ್ರೊ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ ಹಂಪ (ಹಂಪನಾ) ಅವರು ಗಂಗವಾಡಿಯ ಅನ್ನೆಗಿರಿ ಮತ್ತು ಗಡಿಕೇಶ್ವರ, ಮಲ್ಲಸಂದ್ರ, ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲು, ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಕೋಪಣ, ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೀಮೆಯ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಳಗಳು ಜೈನ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ರಾಜರ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ.⁹ ಒಂದನೇ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನ್, ವಿಜಯಾದಿತ್ಯ, ವಿನಯಾದಿತ್ಯ, 2ನೇ

ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಇತರರು ಜೈನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಕದಂಬರು ಜೈನ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶಾಹಿ ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಘನತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ನಿಜ ಆದರೆ ಬಾದಾಮಿ ದೊರೆಗಳು ಜೈನ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ವರ್ಧಿಸಿದ್ದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅದರ ಉದಾತ್ತತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹⁰ ಆದ್ದರಿಂದ ಆಡಳಿತಗಾರರ ಸಕ್ರಿಯ ಬೆಂಬಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಚಾರದಿಂದಾಗಿ, ಜೈನ ಧರ್ಮವು ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿ ಬೇರು ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನ ಕಲೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಕೀರ್ಣ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು ಮತ್ತು ಅದರ ಅಧ್ಯಯನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು. ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರು ಐಹೊಳೆ, ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗುಹಾಂತರ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಐಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೀನ ಬಸದಿ ಮತ್ತು ಮೇಗುತಿ ಜಿನಾಲಯ ಎಂಬ ಜೈನ ಗುಹೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದೇವೆ. ಹೀಗೆ ಲೇಖನವು ಜೈನ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಡಾ. ಶೀಲಾಕಾಂತ ಪತ್ತಾರ ಅವರ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಎಂಬ ಲೇಖನವನ್ನು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವು ಹಠಾತ್ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಡಿತು. ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಗುಹೆಗಳು ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಸುಂದರಗೊಳಿಸಲು ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ದೊಡ್ಡ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಸಾವಿರಾರು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಲಾಯಿತು.¹¹ ಈ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಬೃಹತ್ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಮನುಷ್ಯ ಗಾತ್ರದ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಮಧ್ಯಮ ಗಾತ್ರದ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಸಣ್ಣ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿ ಈ ಚಿತ್ರಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಓದುಗರಿಗೆ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಲೇಖನವು ಗುಹೆಗಳನ್ನು ಸುಂದರಗೊಳಿಸಲು ಚಾಲುಕ್ಯರು ಬಳಸಿದ ಚಿತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಒಳನೋಟವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಮಹಾಕೂಟ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಲಾ ಕೇಂದ್ರ ಎಂಬ ಈ ಲೇಖನದ ಮೂಲಕ ಡಾ. ಮೀನಾ ಬದಾಮಿಯ ಆರಂಭಿಕ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಹುರುಪಿನಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಬೆಂಬಲಿಸಿದರು. ಅವರು ಕರ್ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುಹಾಂತರ ಮತ್ತು ರಚನಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಲೇಖನವು ಲಭ್ಯವಿರುವ ಆರು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಆದರಿಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಹಾಕೂಟದ ಮಹಾಕೂಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿ. ಎ. ಪಾಲಂಕರ್ ಅವರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಎಂಬ ಲೇಖನದ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೊಡುಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅವರು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಅವರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರವಾಸಿ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳ ಮೇಲೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಲೇಖಕರ ಪ್ರಕಾರ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕವು ಅದ್ಭುತವಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಅದ್ಭುತ

ಭೂದೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ವಿಸ್ಮಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರವಾಸಿಗನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನದ ಉಂಗುರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರವಾಸಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಮಾಧ್ಯಮಗಳು, ಶಿಕ್ಷಣ ತಜ್ಞರು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಲೇಖಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಿ.ಎಂ.ಹೆಗಡೆಯವರು ಚಾಲುಕ್ಯ ಪಟ್ಟಣಗಳ ನಗರ ಯೋಜನೆ ಎಂಬ ಲೇಖನದ ಮೂಲಕ ಬಾದಾಮಿ, ಐಹೊಳೆ, ಮಹಾಕೂಟ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಗರ ಯೋಜನಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವ ಮೂಲಕ ನಗರೀಕರಣ ಮತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.

ಡಾ. ಮೀನಾ ಎಂ. ಮೋಹಿತ ಅವರು ಬಾದಾಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪುರಾತತ್ವ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯ ಈ ಲೇಖನದ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರದ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಬಾದಾಮಿಯ ಪುರಾತತ್ವ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯವನ್ನು 1979ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯವು ಶಾಸನ, ವೀರಗಲ್ಲು, ಶಿಲ್ಪಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಹಲವಾರು ಪುರಾತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿರದ ಸ್ಥಳಗಳ ಸುತ್ತಲೂ 1982ರಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕಲ್ಲಿನ ಉಪಕರಣಗಳು ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಿಲ್ಪಗಳು, ವಾಸ್ತುಶೈಲಿಯ ಅಂಶಗಳು, ಶಾಸನ, ಹಳೆಯ ಛಾಯಾಚಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ದೇವತೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲಾಯಿತು. ಇದು ಪೂರ್ವೇತಿಹಾಸ ಕಾಲದ ಕಲೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಗೋಡೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಇದೊಂದು ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಇತಿಹಾಸ ಹಾಗೂ ಅವರ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಮರುಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಕೆಲವು ಗುರುತಿಸಲಾಗದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಓದುಗರಿಗೆ ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಹಿತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೊಸ ತಲೆಮಾರಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಅವರನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ ಮೇಲೆ ತಿಳಿದು ಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಸಾಗರವು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ. ಮೂಲತಃ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾದರೂ ಕೂಡ ಎಸ್. ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ಕೇವಲ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ ಇತಿಹಾಸದ ವಿಭಿನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಾದ ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸಂಗೀತ, ಶಾಸನಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಂತಹ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಸಮರ್ಥ ಇತಿಹಾಸಕಾರರಾಗಿ ಆಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವರೊಬ್ಬ ಮುಕ್ತ ಮನಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ

ಇತಿಹಾಸಕ್ಕಾರಾಗಿದ್ದು, ಅವರು ತಮ್ಮ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ಹೊಸ ಹೊಸ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣರಾದರು ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿ ಆಗಲಾರದು.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ರಾಜಶೇಖರ, ಎಸ್. (1996). ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕೊಡುಗೆ. ಪುಟ. 4.
2. ರಾಜಶೇಖರ, ಎಸ್. (2016). ಬಾದಾಮಿಯ ಚಾಲುಕ್ಯರು. ಪುಟ. 21
3. ಅದೇ. ಪುಟ. 58
4. ಅದೇ. ಪುಟ. 60
5. ಅದೇ. ಪುಟ. 63
6. ಅದೇ. ಪುಟ. 68
7. ಅದೇ. ಪುಟ. 19
8. ಅದೇ. ಪುಟ. 31
9. ಅದೇ. ಪುಟ. 40
10. ಅದೇ. ಪುಟ. 44.
11. ಅದೇ. ಪುಟ. 44.